

บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง 60 ปีโพ้นทะเล

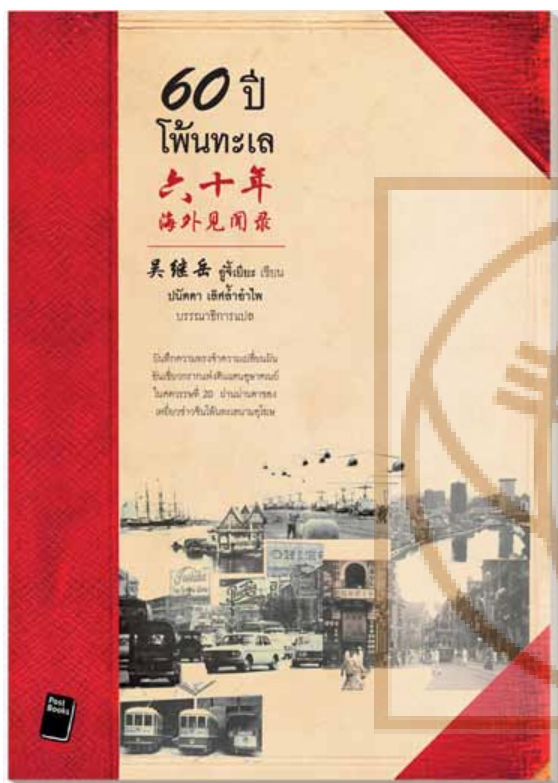
THE BOOK CRITICS OF 60 YEARS IN A LIFE OF AN OVERSEA CHINESE

โดย อุ๊เจี๋ยะ ต้นฉบับเขียนเป็นภาษาจีน

ปนัดดา เลิศล้ำอำไพ บรรณาธิการแปล โพสต์บุ๊คส์, พิมพ์ครั้งที่ 2, ปี 2554

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย¹

SANGAROON KANOKPONGCHAI

ชนชาวจีนอาจนับเนื่องเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ที่กระจายไปทั่วโลกโดยเฉพาะในดินแดนเอเชียอาคเนย์ของเรานี้ ที่ใดที่ทะเลไปถึงชาวจีนก็จะดันดันไปถึงที่นั่น สมดังพระราชปรารภในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวที่ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึง “แม่เล็ก” หรือสมเด็จพระพันปีหลวง พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เมื่อเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. 2440 ที่ว่า “เจ๊กเหมือนปลา น้ำถึงไหนปลาถึงนั้น” [1] อันที่จริงสมัยโบราณการที่คนจีนเดินทางออกนอกประเทศถือเป็นเรื่องเสื่อมเสียคุณธรรมอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่ทำให้ “ขาดผู้เซ็นไหว้สุสานบรรพชน”² ตามคำสอนลัทธิขงจื๊อ แต่เมื่อเกิดภาวะยุคใหม่ที่ชาวบ้านไม่สามารถอดตายได้ ไม่สามารถทนถูกขุนนางกังฉินกลั่นแกล้งรังแกได้ (ท่านที่เคยชมภาพยนตร์จีนชุด โรงเตี้ยมชีวิต ทางสถานีไทยพีบีเอสเมื่อปี 2554 ย่อมรับรู้ได้ถึงความขื่นขมนี้) กระแสการอพยพของลูกหลานเผ่าพันธุ์มังกรหรืออั้งตี้เกียก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อราชวงศ์ชิงซึ่งมีอำนาจปกครองประเทศ จำนวนคนลอบหนีออกไปยิ่งมากขึ้น นอกเหนือจากการเอาชีวิตรอดก็เพื่อทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เรียกว่า “ด้านชิงพื้นหมิง โดยมีสมาคมขั่นเตียนเป็นแกนกลางแห่งการเคลื่อนไหว ด้วยสาเหตุนี้ราชวงศ์ชิงจึงได้ออกกฎหมายห้ามราษฎรจีนเดินทางออกนอกประเทศ ผู้ฝ่าฝืนมีโทษหนักขึ้นประหารชีวิตสถานเดียว แต่กฎหมายโหดฉบับนี้ก็มีอาจสกัดกั้นกระแสการไหลบ่าของชาวจีนออกนอกประเทศได้” (หน้า 27)

หนังสือเกี่ยวกับการอพยพของชาวจีนที่ผู้วิจารณ์ขอเสนอแนะนี้ “เป็นข้อเขียนที่เขียนขึ้นในปี 1982 (พ.ศ.2525) โดยมีชื่อในภาษาจีนว่า ลิวซีเหียนไห่ไห่วเจี้ยนเหวินลู่ (ประสบการณ์ 60 ปีโพ้นทะเล) ข้อเขียนชุดนี้เขียนขึ้นหลังจากที่ท่านได้เขียนงานชุดใหญ่แห่งชีวิตของท่าน ซึ่งเป็นอัตชีวประวัติบอกประสบการณ์ชีวิตนักข่าว นักหนังสือพิมพ์ในชื่อว่า ไหว่ฮั่วอู๋ซีเหียน (ชีวิตโพ้นทะเล 50 ปี) รวม 2 ภาค เสร็จสมบูรณ์ไปแล้วราว 10 ปี ข้อเขียนชุดนี้ถือได้ว่าเป็นเอกสารชิ้นต้นของเหตุการณ์ว่าครั้งศตวรรษแห่งศตวรรษที่ 20 ของดินแดนแถบนี้ ในรอยต่อทางประวัติศาสตร์อันสำคัญจากยุคเมืองขึ้น สู่อุคเอกราช โดยผ่านสายตาของปัญญาชนชาวจีน ผู้เฝ้าสังเกตการณ์ความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่อย่างใกล้ชิด

¹ รองศาสตราจารย์สาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

² สอดคล้องกับในหนังสือ ณ ทับทิม ป่านหลู่เตี้ยม ว่า “ลูกกตัญญูไม่ไปหานานหยาง” [2] นอกจากนั้นอันตรายจากการเดินทาง ก็ทำให้คนรุ่นบิดาของผู้เขียน(อุ๊เจี๋ยะ) มีคำสอนใจที่แพร่หลายว่า “ลูกผู้ชายแท้ไม่เร่ร่อนไปต่างแดน” (หน้า 27)

รวมทั้งประวัติศาสตร์บางส่วนของดินแดนอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทยและเกาะสิงคโปร์ที่ทำนใช้ชีวิตในระหว่างนั้นด้วย ผ่านข้อเขียนในลักษณะคอลัมน์รายวัน โดยได้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ซินจงหยวนเป่า ที่ทำนประจำทำงานอยู่ในขณะนั้น ระหว่างเดือนกรกฎาคม-พฤศจิกายน 1982 (พ.ศ.2525) และสำนักพิมพ์ South China Press แห่งฮ่องกงได้ตีพิมพ์รวมเล่มขึ้นครั้งแรกเมื่อปี 1983 และครั้งที่ 2 เมื่อปี 1985” (หน้า 17)

จนเมื่อ พ.ศ. 2553 บรรณพิภพของไทยก็ปรากฏบันทึกความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่งฉบับนี้ แม้จะเป็นรูปเล่มหนังสือที่หนามาก แต่เชื่อว่าหลายท่านจะรู้สึกพอใจจากการสื่อสารอย่างได้อรรถรสทางภาษาและการได้รับรู้เรื่องราวชีวิตผู้อพยพพลุกพล่านเผ่าพันธุ์มังกรในดินแดนอุษาคเนย์และในไทยด้วยบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ วิถีชีวิตทั้งระดับชาวบ้านและชนชั้นสูง โดยใช้ฉากทั้งที่ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และกรุงเทพฯ ที่ผู้บันทึกเข้าไปใช้ชีวิตผูกพันอยู่ด้วยในฐานะชาวจีนฮากกา หรือที่คนไทยรู้จักในชื่อจีนแคะ กลุ่มชาวจีนฮากกานั้นมีคุณสมบัติโดดเด่นที่ “มีจิตใจกล้าหาญ ไม่กลัวภัยและบากบั่นอดทน ทั้งยังมีจิตสำนึกทางชนชาติอย่างแรงกล้า” (หน้า 85) สามารถหักล้างถางพงพัฒนาพื้นที่จนเกิดกิจการต่างๆ มากมายในอุษาคเนย์ และเราต้องไม่ลืมว่ายังมีจีนถิ่นอื่นๆ อีกอย่างน้อย 4 กลุ่มภาษาที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานและช่วยพัฒนาดินแดนอุษาคเนย์มาด้วยกัน การทำความเข้าใจหนังสือหนาเล่มนี้ อย่างน้อยก็เพื่อร่วมขบข่นเป็นส่วนหนึ่งของการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี 2558

อู่เจียะ คือเจ้าของบันทึกนี้

ปนัดดา เลิศล้ำอำไพ ซึ่งทำหน้าที่บรรณาธิการแปลหนังสือ “60 ปีโพ้นทะเล” นี้ เป็นบิดาของผู้เขียนหรือเจ้าของบันทึกซึ่งเขียนเป็นภาษาจีน เมื่อ พ.ศ. 2525 และวัฒนา วงศ์สุวรรณ ได้แปลในครั้งแรก โดยมีบรรณาธิการร่วมแปลเพิ่มเติม แบ่งเป็น 105 ตอน แต่ละตอนขึ้นต้นในลักษณะวรรคตจีนคือแต่งเป็นฉันทลักษณ์ที่เราเรียกกันในภาษาจีนแต้จิ๋วว่า ด้อยเหฺียน และจบลงด้วยด้อยเหฺียนชุดเดียวกัน เท่ากับเป็นการตอกย้ำหรือสรุปเนื้อหาที่เพิ่งอ่านจบไป นี่เป็นเสน่ห์แรกที่เรพบจากหนังสือเล่มนี้ นอกเหนือจากสาระน่ารู้ที่หลายคนอาจไม่รู้มาก่อน เนื้อหาเกินครึ่งหนึ่งคือฉากที่กรุงเทพฯ ที่เราสามารถศึกษาความเปลี่ยนแปลงของผู้คน วัฒนธรรมและลักษณะทางกายภาพ ได้อย่างน่าสนใจ ยังมีสาระจากสังคมและวัฒนธรรมของคนจีนในอุษาคเนย์ที่ผู้เขียนเข้าไปเกี่ยวข้องกับดั่งกล่าวแล้ว

“อู่เจียะ” เป็นนักหนังสือพิมพ์ผู้ลือนามในประเทศไทย แห่งยุค 1940-1985 (พ.ศ.2483-2528)³ ผู้เป็นบิดาของข้าพเจ้า (ปนัดดา เลิศล้ำอำไพ-ผู้วิจารณ์) ท่านมีชีวิตอยู่ระหว่างปี ค.ศ. 1905-1992 (พ.ศ. 2448-2535 อายุ 87 ปี) ถือกำเนิดในครอบครัวตระกูลอู่ แห่งอำเภอเหมยเซี่ยน อันเป็นศูนย์กลางถิ่นฐานของชาวฮากกา ในมณฑลกว่างตุง ประเทศจีน ยุคปลายราชวงศ์ชิง เมื่อท่านมีอายุได้ 12 ปี (พ.ศ. 2460) มารดาได้นำท่านมาอยู่ที่เกาะชวา ซึ่งขณะนั้นเกาะชวาเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียตะวันออกเฉียงใต้คือประเทศอินโดนีเซียปัจจุบัน ท่านใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเป็นเวลา 13 ปี

ได้ซึมซับบรรยากาศแห่งความเป็นดินแดนใต้การปกครองของจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างลึกซึ้ง กระทั่งอายุได้ 25 ปี จึงได้เดินทางมายังกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2473 และได้ก้าวเข้าสู่วิชาชีพหนังสือพิมพ์ที่กรุงเทพฯ นี้เอง” (หน้า 15) แต่แล้วเมื่อกาลเวลาผ่านไป ความเป็นฐานันดรที่สื่ออย่างเคาพิวชาชีพในยุคอำนาจมืดครอบงำเมืองไทยจึงไม่พ้นชะตากรรมที่จะต้องถูกจำคุกในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยข้อหาหมิ่นหมิ่นแห่งยุค นั่นคือมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ นักโทษการเมืองรุ่นเดียวกับอู่เจียะ มีอาทิสววัฒน์ วรดิกล หรือพีพร และทนายความรางวัลแมกไซไซ ทองใบทองเปาต์ ฯลฯ ที่น่าสนใจสำหรับพวกเราคนรุ่นหลังคือ การที่อู่เจียะได้เป็นที่ปรึกษาในการเรียนภาษาจีนด้วยตนเองของจิตร ภูมิศักดิ์ด้วย (หน้า 16) โดยใช้สถานที่เรียนในคุกนั่นเอง นี่เป็นตัวอย่างของคนกลุ่มหนึ่งที่ใช้ชีวิตโดยไม่มองมือเท้า ไม่รอโชคชะตา แต่ใช้เวลาอย่างเห็นคุณค่าเพื่อเพิ่มสติปัญญาให้ตนเอง สมวิสัยปราชญ์ที่ควรเป็นต้นแบบของคนรุ่นหลัง

เราคงไม่อาจอ่านข้ามย่อหน้าที่อู่เจียะสะท้อนตัวตนว่า “...ข้าพเจ้าอ่านหนังสือมานานับหมื่นเล่ม เดินทางไกลมานับหมื่นลิ้น ข้าพเจ้าเป็นสามัญชนคนหนึ่ง แต่ได้ประสบเรื่องราวที่ไม่สามัญ ข้าพเจ้าเคยเป็นแขกของผู้อยิ่งใหญ่ผู้ทรงเกียรติ (ประมุขของประเทศ) ทั้งเคยถูกจองจำ (ติดคุกอยู่ 5 ปี) ชีวิตของข้าพเจ้าเต็มไปด้วยเรื่องราวอันน่าอัศจรรย์ใจ...” (หน้า 23)

เสน่ห์ต่อมาของหนังสือเล่มนี้ อยู่ที่การไม่ถึงกับบังคับให้เราต้องนั่งอ่านนานๆ เพราะแต่ละตอนบอกเล่าเรื่องราวสั้นๆ (3-4 หน้า) อย่างกระชับและจบในตัว หรือเราอาจเลือกหยิบมาอ่านได้ตามอรรถยัตยเหมาะกับคนที่ต้องการนำความรู้ไปใช้เป็นการเฉพาะกิจอย่างเร่งด่วน เช่นกำลังค้นคว้าเรื่องจ๊วในเมืองไทย ก็อ่านตอนที่ 38 ว่าด้วย จ๊วแต้จิ๋วถึงยุคสันมนต์ขลัง เป็นต้น นี่จึงเป็นคำแนะนำสำหรับผู้ที่ยาดแยงหนังสือเล่มหนาๆ เช่นนี้คือเกือบห้าร้อยหน้า (494 หน้า) แต่สำหรับผู้ที่ชอบเรื่องจีนศึกษาในไทยหรือในอุษาคเนย์ก็คงอ่านไปเรื่อยๆ อย่างเพลิดเพลิน คือกว่าจะรู้สึกว่ายาวตัวก็อ่านไปเกือบครึ่งเล่มแล้ว

แม้ผู้เขียนหรือผู้บันทึกคืออู่เจียะจะได้ออกตัวไว้อย่างน้อย 3 ประการ **หนึ่ง** มิได้วางแผนอย่างละเอียดเมื่อลงมือเขียนครั้งแรก **สอง** ขาดข้อมูลที่ใช้ประกอบการเขียน ส่วนใหญ่ล้วนเป็นเรื่องที่ได้ยินได้พบเห็นและจดจำมาในช่วง 60 กว่าปีมานี้ **สาม** เนื่องจากลักษณะการเขียนเป็นแบบเขียนรายวัน เขียนเสร็จก็ตีพิมพ์เลย ไม่มีเวลาที่จะวางแผนโครงเรื่องให้ดี ทำให้ดูไม่เป็นระบบนัก ดังนั้น “เชื่อว่าคงทำให้ข้อเขียนชุดนี้จะต้องมีสิ่งที่ขาดตกบกพร่องและความผิดพลาดอยู่ไม่น้อย ด้วยใจจริง ข้าพเจ้าหวังว่าผู้อ่านและมิตรสหายที่ชื่นชอบข้าพเจ้า จะให้คำวิจารณ์ที่เข้มงวดต่อข้าพเจ้า ซึ่งความบกพร่องและข้อผิดพลาดในข้อเขียนเพื่อที่ว่าเมื่อเวลารวมพิมพ์เป็นเล่มจะได้มีโอกาสเพิ่มเติมและแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป” (หน้า 494) แต่สำหรับผู้วิจารณ์แล้วเห็นว่าข้อบกพร่องนี้น้อยมากหรือไม่จำเป็นเมื่อเทียบกับสาระหนักแน่นที่ได้รับ โดยเฉพาะขอให้ท่านผู้อ่านสังเกตคำที่ผู้วิจารณ์ทำตัวหนาไว้ นี่เป็นสิ่งที่คนรุ่นพวกเราควรเรียนรู้ คือสามารถถูกวิจารณ์อย่างเข้มงวดได้ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงที่ดีขึ้นอย่างไรก็ดี หากเราเปรียบเทียบการเสาะหาหรือการสืบค้นข้อมูล

³ เนื่องจากบรรณาธิการแปล ต้องการใช้ตัวเลขเป็น ค.ศ. เพื่อรักษาบรรยากาศของเรื่องและลีลาของผู้เขียนเอาไว้ ซึ่งหากปรากฏในการอ้างอิง ผู้วิจารณ์ขอกำกับปี พ.ศ. ไว้ในวงเล็บด้วย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้อ่าน

ในสมัยปัจจุบัน เรากลับพบว่าคนปัจจุบันโดยเฉพาะเด็กวัยนักศึกษาที่นิยมหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ตมากกว่าแหล่งอื่นๆ อาจจะเนื่องจากรวดเร็วกว่า สะดวกสบายกว่า แต่ข้อมูลหลายอย่างก็ผิดๆ พลาดๆ หากจะจัดว่าข้อมูลที่อ่านจากหนังสือเล่มนี้อยู่ในประเภทเดียวกันกับข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ก็อยู่ที่ “การนำไปใช้” นั่นคือการอ่านอย่างพิจารณา ทั้งเพื่อเป็นแนวทางในการสืบค้นต่อไปและทั้งในการสอบทานความถูกต้อง แต่ถ้าจะจัดให้อยู่ต่างประเภทกันก็คือการรับรู้ (เช่นการได้ยิน) ของคนรุ่นก่อน (ตามที่คุณจีเยะปรากฏในหนังสือเล่มนี้) กับคนรุ่นเราที่มีความแตกต่างกันมาก เพราะยุคก่อนสื่อสาธารณะมีน้อยกว่าและช้ากว่าคนรุ่นเรา ดังนั้นข้อมูลจึงมี “ไม่มากนัก” คือไม่มีจนเฟือ (ต่างจากทุกวันนี้ ที่มีข้อมูลขยะมากมายทางอินเทอร์เน็ต) หากแต่ความไม่มากนักนี้เอง ที่ทำให้ข้อมูลของคนรุ่นก่อนมีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่า นอกจากนั้นสาระเรื่องบ้านๆ ของคนระดับหาเช้ากินค่ำก็คงไม่มีใครทำได้ดีเท่ากับนักหนังสือพิมพ์อีกแล้ว ในขณะที่เดียวกัน อาชีพนักหนังสือพิมพ์ก็ทำให้มีการบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของโลกอยู่ไม่น้อยโดยเฉพาะประเทศบริเวณทะเลตอนใต้ในอุษาคเนย์ทั้งก่อนและหลังยุคอาณานิคม ที่ต่างพากันทวงถามเอกราช เช่นตอนที่ว่าด้วย อินโดจีน : ความบาดหมางที่ร้ายลึก / สิงคโปร์ : ศูนย์อำนาจปกครองอังกฤษในแหลมมลายู รวมทั้งสถานการณ์การเมืองไทยยุคก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อยมาจนถึงยุค “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป”

สาระของงานชิ้นนี้เขียนเป็นเรื่องย่อยๆ รวม 105 เรื่อง แต่ละเรื่องมิได้จัดหมวดหมู่เป็นเรื่องเป็นราว ซึ่งผู้อ่านหลายคนรวมทั้งผู้วิจารณ์ด้วย รู้สึกชอบใจที่ดูไม่เปื้อนวิชาการจนเกินไปนัก สมดังที่ผู้เขียนได้แสดงเจตนาที่ต้องการเขียนเล่าประสบการณ์เป็นบันทึกความทรงจำ แต่ในที่นี้หากจำเป็นต้องจำแนกคร่าวๆ ก็พบว่ามีความเรื่องทางการเมือง สถานการณ์สำคัญของสังคมไทย สังคมอาเซียนที่สัมพันธ์กับสังคมโลกโดยเฉพาะเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้น จึงมีเรื่องของบุคคลชั้นนำทั้งที่เป็นขุนนางและพ่อค้า องค์กรชาวจีน แหล่งบันเทิง อบอุ่นและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของบ้านเมือง เช่น สะพานลอยแห่งแรกของกรุงเทพฯ (ทั้งที่เพิ่งมีไม่เกิน 50 ปีมาแล้วแต่เราหลายคนก็คงไม่รู้เรื่องพวกนี้ดีนัก) ชีวิตนันทนาการของชาวกรุงเทพฯ เทียบกับของเพื่อนบ้านชาวอาเซียนด้วยกัน เรื่องน่าสนใจที่จะชวนมาขยายความในที่นี้จึงพยายามเลียงเนื้อหาที่มีผู้เคยวิจารณ์ไว้มากมายหลายที่แล้วหรืออาจหยิบเรื่องในกระแสปัจจุบัน อย่างน้อยเพื่อช่วยกันสร้างแนวคิดหลักๆ ที่อาจชี้นำอนาคตของประเทศไทยได้บ้าง เช่น การที่องค์กรชาวจีนและปัจเจกชนชาวจีนให้การสนับสนุนการเล่นกีฬาอย่างยิ่ง หรือเรื่องของการแสวงหาวัฒนธรรมร่วมในระหว่างชาติอาเซียนด้วยกันผ่านบริบทอาหารและนันทนาการอย่างจัว

ชินต้องอาบน้ำแบบชินต้องเป็นเวลาสามปีติดต่อกัน

การใช้ชีวิตในสถานที่ใหม่ที่ไมคุ้นเคยทั้งอากาศ ผู้คน และวัฒนธรรม ย่อมทำให้ชินต้องหรือชินใหม่ปรับตัวและเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตให้เกิดสุขตามอัตภาพ ชาวจีนอพยพในยุคก่อนก็ต้องตระหนักในเรื่องนี้ ด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดต้องอาศัยศาลเจ้า อาศัยสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์เพื่อทะนุบำรุงจิตใจ แต่ในด้านร่างกายที่จะต้องตรากตรำทำงานหนักแล้ว จะทำอย่างไร อยู่ี่เยะไม่ลืมที่จะบันทึกเรื่องเล็กน้อยแต่ยิ่งใหญ่ไว้เมื่อเล่าถึงโรคคนเข้าเมืองใหม่ มีเกร็ดเล็กๆ ที่เราไม่ควรอ่านข้ามไป “คนเข้าเมืองใหม่ในสมัยนั้นส่วนใหญ่จะเป็นไข้ร้อนในวิธีแก้คือ จะต้องพยายามตื่นตั้งแต่ตี 4-5 ทุกเช้าแล้วอาบน้ำเย็น ถูส่วนศีรษะและช่วงบนของร่างกายแรงๆ จนมีไอร้อนออกมา จึงจะแคล้วคลาดจากโรคร้อนในหรือ โรคคนเข้าเมืองใหม่ นี้ได้” (หน้า 119-120) สิ่งเล็กๆ นี้สำแดงถึงความอดทนอดกลั้นอย่างยิ่งยวดของบรรพชนชาวจีนรุ่นแรกของคนไทยหลายๆ คนในเวลาหนึ่งที่ต้องพยายามรักษาเนื้อรักษาตัวมิให้เจ็บป่วยถึงขั้นเอาชีวิตมาทิ้งที่เมืองไทย การต้องตื่นแต่เช้ามืดเช่นนี้เพื่ออาบน้ำ จึงดูจะเป็นเรื่องเหลือเชื่อ เพราะอากาศยามเช้ายุคนั้นย่อมหนาวเย็นกว่ายุคนี้ที่มีคอนกรีตมากกว่า สิ่งที่ยืนยันว่าเรื่องนี้เป็นจารีตเคร่งครัดของชินตึงก็คือในนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทยของโบตัน ที่ว่าทั้งต้นสรวงและคิมถูกเจ้าแค้นฆ่าล่อ ปลูกให้ลุกขึ้นมาอาบน้ำตอนตีสี่ในเช้าแรกที่ตื่นขึ้น ณ ดินแดนสยาม เพื่ออาบน้ำด้วยวิธีดักน้ำรดตัวให้ไอร้อนออกจากร่างกาย ห้ามเอาตัวลงไปในน้ำคลองใดๆ นั้นโดยเด็ดขาด [2] การอาบน้ำด้วยวิธีนี้ภาษาจีนและ (ฮากกา) เรียกว่าอาบน้ำแบบชินต้อง ซึ่งน่าจะเป็นคำเดียวกับ ชินตึง ในภาษาจีนแต้จิ๋วที่แปลว่าเงินใหม่ หรือคนจีนที่เพิ่งเข้ามาเมืองไทย นอกจากดักน้ำรดตัวแล้ว ในหนังสือ ณ ทับบ ป่านหลู่เตียม (ชีวิตชาวจีนในชนบทภาคใต้ของไทย) ถึงกับให้ใช้ไม้ฟาดหลังให้เสียงดังป๊าบ ป๊าบ [3] น่าจะเพื่อให้เลือดลมไหลเวียนสะดวกยิ่งขึ้น ชินตึงหรือชินต้องจะต้องอาบน้ำด้วยวิธีนี้ติดต่อกันเป็นเวลา 3 ปี จึงจะมีร่างกายที่ทนทาน ใช้ชีวิตทำงานหนักในเมืองไทยได้โดยไม่มีปัญหาเจ็บป่วย

คนจีนและย่านชาวจีนในกรุงเทพฯ

ในช่วง 30 ปีเศษหลังสงคราม สังคมชาวจีนในไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่ขาดสายตามความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมในประเทศไทย ทุกวันนี้ องค์กรจัดตั้งต่างๆ ของสังคมชาวจีนในไทยและรูปแบบชีวิตของคนจีนในไทยทั่วไป แตกต่างกันไปกับช่วงก่อนสงครามมาก กล่าวในด้านรวมแล้ว องค์กรจัดตั้งของสังคมชาวจีนในไทยได้เปลี่ยนจากความเรียบง่ายมาสู่ความซับซ้อน รูปแบบวิถีชีวิตก็เปลี่ยนจากความมั่งคั่งไปสู่ความฟุ่มเฟือย... ที่เรียกว่า อาศัยเพียง ปัจจัยสี่ ยุคที่ผู้ชายสวมเสื้อคอตั้งผ้าลายสองสีขาว กางเกงผ้าฝ้ายสีขาว ผู้หญิงสวมกางเกงแพรบั้งลิ้นดำได้ผ่านพ้นไปนานแล้ว ก่อนและหลังทศวรรษ 1950 (พ.ศ. 2493) ผู้ชายนิยมสวมสูทที่พิถีพิถันก็ต้องมีสูทชาร์คสกิน สีขาวสักชุดหนึ่ง หากเพียงธรรมดาก็นิยมสวมเสื้อฮาวายและกางเกงสากล มายุค 1960 (พ.ศ. 2503) หันมานิยมสวมชุดสูทสากล ผ้าเลิร์จสีเข้ม พอถึงทศวรรษ 1970 (พ.ศ. 2513) ผู้ชายวัยหนุ่มเริ่มนิยมไว้ผมยาวเลียนแบบจากฝรั่งผมยาวในเวลานั้น คนทั่วไปไม่ชอบหนุ่มสาวที่ไว้ผมยาวสวมกางเกงยีนส์ใส่เสื้อผ้าแปลกๆ จนแยกไม่ออกว่าเป็นชายหรือหญิง จึงตั้งสมณานามให้พวกเขาว่า จิกโก่ จิกโก้ ในระยะแรกๆ หลังสงคราม หญิงชาวจีนนิยมสวมกระโปรงยาวผ่าข้าง (ชุดกีฬา) ต่อมาสาว ๆ นิยมแพ้นกระโปรงสั้น มินิ ...” (หน้า 473)

4 ในลายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ 9 มกราคม 2479 ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า ประทกรุงเทพฯ พ.ศ. 2479 ขึ้นถึง 13 องศา (ดูสารสนิมเตจ เล่ม 10 - ฉบับพิมพ์แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2550 หน้า 214) เป็นตัวเลขประทที่อยู่ในยุคใกล้เคียงกับที่อู่ี่เยะกล่าวถึง

“สิ่งที่น่าสนใจคือสามทศวรรษที่แล้ว การแต่งตัวของชายหญิงชาวจีนในเมืองไทยแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดจากชาวจีนที่สิงคโปร์ ฮองกงหรือไต้หวัน แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงมาจนทุกวันนี้ การแต่งกายของชายหญิงชาวจีนในเมืองไทยก็ไม่แตกต่างมากนักจากคนในสิงคโปร์ มาเลเซีย ฮองกง และไต้หวัน โดยสังเกตได้จากนักท่องเที่ยวต่างแดนเหล่านี้ นอกจากเรื่องการแต่งกายแล้ว อาหารการกินก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดพลิกฝ่ามือ จากเดิมภัตตาคารในกรุงเทพฯ มีจำนวนพอนับร้านได้ก็เพิ่ม “อาจถึงร้อยเท่า ในอดีตเมืองจีนมีคำกล่าวว่า อาหารการกินอยู่ที่กวางเจา ในดินแดนอุษาคเนย์ก็มีคำกล่าวขึ้นมาว่า อาหารการกินอยู่ที่กรุงเทพฯ เฉพาะอาหารจีนก็มีอาหารกวางตุ้ง อาหารแต้จิ๋ว อาหารฮากกา อาหารไหหลำ อาหารปักกิ่ง อาหารเสฉวน อาหารหูหนาน...” (หน้า 474)

“ย่านสำเพ็งเป็นย่านทาวเวอร์ที่รวมศูนย์ชาวจีนไว้ เมื่อแรกเริ่มทุกอย่างในย่านนี้เลียนแบบถนนพาณิชย์ในเมืองซัวเถาของชาวแต้จิ๋ว ถนนกว้างเพียง 2-3 เมตร พอให้รถเข็นผ่านไปมาได้ แต่ร้านค้าสองข้างทางมีความลึกถึง 30-40 เมตร บ้างเป็นสองชั้น บ้างเป็นสามชั้น สำเพ็งเริ่มจากถนนหัวเม็ดจนถึงป้อมไวย (แปลว่าปลายถนนข้าว ใกล้เคียงวัดสัมพันธวงศ์หรือวัดเกาะ - เชิงอรณในหน้า 178) สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายตอน ร้านค้าในสำเพ็งส่วนใหญ่เป็นเอเยนต์ขายผ้าพับ ของใช้ประจำวันและของสดของทะเล เป็นต้นแทรกด้วยร้านโพงก๊วน (นายหน้ารับส่งเงินและจดหมายระหว่างเมืองไทยกับเมืองบ้านเกิดของชาวจีนในไทย - เชิงอรณในหน้า 178) ร้านยาสมุนไพรจีน ถนนสำเพ็งนับเป็นเส้นโลหิตใหญ่ทางเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ ในเวลานั้น สินค้าที่จำหน่ายไปยังภูมิภาคทั่วประเทศส่วนใหญ่กระจายออกไปจากย่านสำเพ็งนี้เอง ถนนสำเพ็งทั้งสายมีระยะทางยาวเพียง 2 กิโลเมตร แต่มีร้านค้าอยู่สองฟากถนนอย่างน้อยก็นับเป็นพันร้านขึ้นไป...สองข้างของหน้าร้านยังแขวนป้ายภาษาจีนยาวราว 3 - 4 ฟุต และกว้างประมาณ 1 ฟุตไว้ รักษาสีสันบรรยากาศความเป็นจีนไว้อย่างเหนียวแน่น ผู้คนที่ไปสำเพ็งใหม่ๆ จะรู้สึกประหนึ่งว่ามาถึงเมืองแต้จิ๋วหรือเมืองซัวเถาทีเดียว” (หน้า 178) น่าสังเกตว่าบรรยากาศวันนี้ไม่ต่างจากอดีตมากนัก จนมีคำพูดว่าย่านไชน่าทาวน์ที่มีขนาดใหญ่และมีชีวิตชีวาที่สุดอยู่ที่กรุงเทพฯ

ช่วยกันเพิ่ม “ตัวร่วมทางวัฒนธรรมให้ประชาคมอาเซียน”

กรณีสะเต๊ะ-ข้าวซาเต้และจั่ว

อู๋จี้เย๊ะ พูดถึงอาหารพื้นเมืองอย่างเนื้อสะเต๊ะในอินโดนีเซีย ที่ผู้วิจารณ์เห็นว่าอาจเป็นตัวอย่างของความองกามทางวัฒนธรรมอาหารในอุษาคเนย์ที่สามารถต่อยอดมาถึงปัจจุบันนี้

ภาพ : หาบขายเนื้อสะเต๊ะยุคเก่าที่ผู้เขียนพูดถึง
ที่มา: <http://www.travelprothai.com>

“ยังมีหาบเร่ของชาวอินโดนีเซียเป็นจำนวนมากที่เร่ขายอาหารไปตามบ้านพักของชาวจีน อาหารของพวกเขาหลายอย่างเป็นที่ชื่นชอบของชาวจีน อย่างแรกคือเนื้อสะเต๊ะปิ้ง ไก่สะเต๊ะปิ้ง สองคือน่องไก่ทอด เครื่องปรุงปิ้งไก่ปิ้งเนื้อของชาวพื้นเมืองนั้น มีรสชาติเอร็ดอร่อยเป็นพิเศษ คล้ายรสชาติเครื่องปรุงเปิดปากกิ้งในกรุงเทพฯ อยู่หน่อยๆ แต่ต่างกันตรงที่มีรสเผ็ดอยู่เล็กน้อย นอกจากนี้ยังมีเนื้อแพะปิ้งของชาวอาหรับ มีรสชาติแตกต่างกันไป อาหารทั้งหลายที่วามานี้ร่อยกว่าหมูปิ้งในกรุงเทพฯ มากนัก จำได้ว่าเมื่อข้าพเจ้ามาถึงกรุงเทพฯ ใหม่ เมื่อต้นทศวรรษ 1930 (พ.ศ. 2473) ในกรุงเทพฯ ยังมีชาวเกาะชวมาทำอาชีพขายเนื้อสะเต๊ะปิ้งอยู่บ้าง เป็นผู้ชายอายุอานามอยู่ระหว่าง 40-50 ปี เนื่องจากพูดภาษาถิ่นรู้เรื่อง ข้าพเจ้าเคยถามพวกเขาว่ามาจากไหน พวกเขาเล่ามาจากแถวเมืองเซรัมบิงของชวากลาง แต่ในระยะหลังๆ นี้ หาบเร่ขายเนื้อสะเต๊ะปิ้งของชาวอินโดนีเซียพบเห็นได้ยาก เข้าใจว่าคงจะหายสาบสูญไปแล้ว” (หน้า 123)

การเกิดประชาคมอาเซียนใน พ.ศ. 2558 หากพิจารณาจากบริบททางวัฒนธรรม ยังมีหลายสิ่งที่ควรมีการศึกษาเพื่อหาความเป็น“ตัวร่วม”โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านนันทนาการที่ประเทืองอารมณ์มากกว่าผลประโยชน์ เพราะไม่แพ้ซึ่งความได้เปรียบเสียเปรียบทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าอาหารการกิน การละเล่นหรือศิลปะ ในที่นี้จึงขอยกตัวอย่างอาหารการกินอย่างข้าวซาเต้ของชาวจีน ไหนๆ เราก็มีรามเกียรติ์ เป็นตัวร่วมทางวัฒนธรรมอาเซียนด้านวรรณคดี ซึ่งหลายคนทราบดีแล้ว ก็ควรต่อยอดวรรณคดีเรื่องนี้ไปอีก โดยมีข้าวพระรามลงสรงหรือข้าวซาเต้ ซึ่งคนจีนแต้จิ๋วเรียกซาเต้ ปิ้งที่แปลงมาจากเนื้อสะเต๊ะของพี่น้องชาวมุสลิม ซาเต้ ปิ้ง แบบจีนๆ คือใช้เนื้อหมู ตับหมู ผักบั้งจีน ลวกแล้ววางบนข้าวสวย ราดน้ำที่เคี่ยวผสมเครื่องแกงและถั่วป่น (แบบน้ำจิ้มเนื้อสะเต๊ะ) ด้วยหน้าตาอาหารที่เป็นสีเขียว อันเกิดจากการนำพระราม (ผักบั้ง) ไปจุ่มในน้ำร้อนก็ถือเป็นอาบหน้าหรือสรงน้ำ (ไม่ยากใช้คำว่าลวกเลย ดูเป็นการทำร้ายพระรามชอบกล ไม่ประสงค์เห็นพระฉวีของพระรามถลอกปอกเปิก) นี่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความองกามทางวัฒนธรรมในบ้านเรา ขอเสนอแนะต่อไปว่าท่านผู้ใหญ่ในเมืองไทยก็คงชอบอาหารจีนชนิดนี้ไม่น้อย และเพื่อสร้างบรรยากาศไทยๆ เรา จึงใช้ภูมิรู้วรรณคดียอดนิมของคนไทยมาเรียกลักษณะโดดเด่นที่เป็นสีเขียว ในอาหารชนิดนี้ ด้วยชื่อเก๋แสนคลาสสิกว่า “ข้าวพระรามลงสรง” สำแดงภูมิปัญญาและอารมณ์ละเมียดอย่างน่าสยใจ น่าเสียดายที่ผู้วิจารณ์ยังไม่ทราบชื่อท่านผู้ชานานามอาหารตำรับนี้ หากใครมีหลักฐานแน่ชัดก็อยากให้ช่วยกันเผยแพร่ด้วย (ว่าที่จริงเราก็น่าจะมีชื่ออาหารที่เกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์อีก เช่น หนุมานคลุกฝุ่น ผัดพระราม - ผัดเผ็ดสีกอกเขียวๆ ทำให้นึกต่อไปว่าต้องเพิ่มผัดพระลักษมณ์ด้วย โดยใช้พริกเหลืองเป็นหลัก

กลับมาที่ข้าวซาเต้ของเราซึ่งมีประวัติศาสตร์การเดินทางที่ออกจะซับซ้อนยาวไกลและน่าสนใจอยู่ไม่น้อย ในที่นี้ผู้วิจารณ์ได้รับความรู้จากท่านอาจารย์ประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธี [4] ซึ่งได้แสดงความเห็นว่า ข้าวซาเต้ เป็นที่นิยมในหมู่ชาวจีนของประเทศสิงคโปร์ (หรืออาจมีประเทศใกล้เคียงด้วย แต่ในที่นี้ผู้จี้เย๊ะ ระบุเฉพาะเนื้อสะเต๊ะในอินโดนีเซีย) แล้วเผยแพร่หลายมาถึงชาวจีนทางตอนใต้ของไทยก่อนจะมาถึงกรุงเทพฯ คำเรียกซาเต้ นั้น น่าจะมาจากคำว่าสะเต๊ะ (satay) ที่นำเนื้อสัตว์หมักเครื่องเทศแบบมุสลิม

แล้วเสียบไม้ย่าง อาหารประเภทเสเต๊ะ (ซึ่งแม้มีสำเนียงใกล้เคียงกับ สเต็ก - steak ของชาวยุโรป แต่ก็ไม่ใช่อย่างเดียวกัน) ใน วิถีชีวิตของชาวนครบุรี ว่าเสเต๊ะมีจุดกำเนิดที่อินโดนีเซีย ที่อาจได้รับอิทธิพลจากคาบับหรือเคบับหรือกะباب อาหารพื้นเมืองของอินเดียเหนือ ที่รับมาจากชาวเตอร์กิกอีกทีหนึ่ง แม้ว่าทั้งเคบับและเสเต๊ะจะมีลักษณะคล้ายกันคือเสียบเนื้อสัตว์หมักเครื่องเทศแล้วย่างไฟ แต่เสเต๊ะจะลดขนาดลงมาเป็นชิ้นคำได้โดยไม่ต้องคอยเคี้ยวเป็นชิ้นเล็กๆ อย่างเคบับ [5]

ข้าวชาเตี เป็นอาหารจานเดียวแบบวัฒนธรรมอาหารจานเดียวที่คนจีนถ่ายทอดไว้ในสังคมไทยที่เรารู้จักกันดี เช่น ข้าวเสียบไป ข้าวหมูแดง ข้าวมันไก่ ข้าวหน้าเป็ด ฯลฯ คือกินง่าย ไม่ต้องมีสำรับค้ำค้อน ราคาไม่แพงนัก แต่ต่อมาข้าวชาเตีหากินได้ไม่ถนัดนักทั้งที่เป็นตำรับอาหารที่คลายถึงความสัมพันธ์ของโลกตะวันตก-ตะวันออกอีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ จากความรู้ของอู๋เจียเยะที่บันทึกถึงเนื้อเสเต๊ะยอมบอกให้รู้ว่าชาวจีนพึงกับอาหารอย่างเสเต๊ะอยู่ไม่น้อย จึงน่าจะมีการยกย่องให้เกิดอาหารตำรับใหม่ขึ้นอย่างข้าวชาเตีที่กินอร่อยและเป็นเรื่องเป็นราวและไม่ขาดผักสุกอันเป็นของชอบดั้งเดิมของชาวจีน ที่สำคัญคือข้าวชาเตีได้แปลงพันธุกรรมมาเป็นข้าวพระรามลงสรงในสังคมไทยอย่างน่าสนใจ จากอารมณ์ฉุนเฉียวถึงวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ตอนนางเบญยกายลอยน้ำ (ยั่วว่าไม่ใช่เบญยกาย)

ทั้งเสเต๊ะและข้าวชาเตีได้แพร่เข้ามาในเมืองไทย เหมือนสายธารวัฒนธรรมที่ไหลสู่กันและกัน โดยไม่มีกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่อาจมีการปรับน้ำแกงที่ใช้ราดให้รสชาติเข้มข้นขึ้นตามอรรถาธิบายของคนไทย การใช้เสเต๊ะและข้าวพระรามลงสรง มาช่วยเพิ่มตัวร่วมทางวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน จึงน่าจะเป็นสาระที่ออกแนวสนุกและรอกการขยายความต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการก้าวไปสู่คำเก๋ๆ ที่เดี๋ยวนี้เราพูดกันบ่อยคือ “เพื่อความมั่นคงทางอาหาร” หรือเลยไปถึงเครื่องปรุงที่อุดมไปด้วยเครื่องเทศอย่าง ข่า ตะไคร้ ผิวมะกรูด หอมกระเทียม พริกแห้ง พริกไทย เพื่อสุขภาพที่จะดีอย่างยั่งยืนของพวกเราชาวอาเซียนด้วยกัน

วิวแต่จั่ว : ตัวอย่างของความรุ่งโรจน์และร่วงโรย

เมื่ออู๋เจียเยะ อายุได้ 25 ปี และพาครอบครัวเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ พ.ศ. 2473 ได้เล่าถึงบรรยากาศจั่วในกรุงเทพฯ ว่า

“ในช่วงระยะแรกๆ ที่ข้าพเจ้ามาถึง ก็เคยถูกตะเกียงโคมและฉากที่เคลื่อนไหวได้ หน้าโรงจั่วแต่จั่วดึงดูดความสนใจ คำคืนหนึ่งจึงยอมควักเงิน 20 สตางค์ซื้อตั๋วชั้นสองใบหนึ่งเข้าไปชม เมื่อข้าพเจ้าย่างเท้าก้าวเข้าไปในโรงจั่ว เสียงเอะอะอีกทีก็จากผู้หญิงและเด็กและบรรยากาศชั้นต่ำ ทำให้ข้าพเจ้าเสียความรู้สึกอย่างมาก และเมื่อมองขึ้นไปบนเวที เห็นนักแสดงเด็กคนหนึ่งแสดงตัวเป็นผู้ใหญ่ออย่างขาดความสมจริงโดยสิ้นเชิง ทำให้ข้าพเจ้าอดรู้สึกประหลาดใจไม่ได้ ที่จั่วที่ล้าหลังเช่นนี้ยังมีผู้เข้าชมอย่างมากมาย ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าค่อยๆ เข้าใจสภาพสังคมชาวจีนที่มากขึ้น จึงได้ตระหนักว่าจั่วแต่จั่วเป็นสิ่งสะท้อนถึงความล้าหลังด้านหนึ่งของสังคมชาวจีนในกรุงเทพฯ ยุคนั้น นับเป็นช่วงเวลาที่อยู่ระหว่างรอยต่อของความคิดใหม่กับความคิดเก่าพอทีเดียว” (หน้า 182)

จั่ว เป็นศิลปะการแสดงชั้นสูงที่เทียบได้กับโอเปร่าของชาติตะวันตก (ในภาษาอังกฤษจึงใช้ว่า Chinese Opera) เพราะครบถ้วนด้วยศิลปะแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม (แต่งหน้าเขียนฉาก) ประติมากรรม (การสร้างฉาก เครื่องศิราภรณ์) นาฏกรรม (ลีลา) คีตกรรม (ดนตรี) วรรณกรรม (บทร้อง บทพากย์) จั่วเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างน้อยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตามบันทึก ลา ลูแบร์ ที่เรียกจั่วตอนนั้นว่า ละครจีน [6] จั่วจึงผูกพันกับชีวิตชาวไทยมาช้านาน แต่ปัจจุบันอาจหาจั่วดูไม่สะดวกอย่างแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2555 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงได้จัดสัมมนาวิชาการเรื่อง “จั่ว ในบริบทสังคมและศิลปวัฒนธรรมไทย ความเปลี่ยนแปลงและการฟื้นฟูสู่ประชาคมอาเซียนในทางวัฒนธรรม” เพื่อพยายามสร้างทางเลือกการมีส่วนร่วมของประชาคมอาเซียนโดยไม่จำกัดเฉพาะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือแรงงานข้ามชาติเท่านั้น เพราะน่าจะมีความสำคัญไม่น้อย ด้วยเหตุนี้การมองจากมุมวัฒนธรรมควรได้รับการพิจารณาเพื่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจในเวลาต่อมา สิ่งที่น่าสนใจคือการที่เยาวชนของหลายชาติที่เป็นอาณานิคมทางวัฒนธรรมจีนคือ ยองกง สิงคโปร์ ต่างพากันสนใจที่จะเรียนรู้และฝึก “จั่ว” มากขึ้นกว่าแต่ก่อน แม้แต่วัยรุ่นในประเทศจีนก็พากันฝึกเล่นจั่วบ้างก็อย่างจริงจัง เนื่องจากเห็นว่า เป็นมรดกวัฒนธรรมที่สะท้อนความสามารถและจิตวิญญาณของความเป็นจีนและคุณธรรมจีนได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจในท่ามกลางกระแส “บักพร่องทางคุณธรรม” ที่ปรากฏในกระแสโลกาภิวัตน์แล้ว ณ ขณะนี้

กระแสนิยมการกีฬาในหมู่ชนชาวจีน

เมื่อ พ.ศ. 2475 มิงกานกีฬาสากลคิโรเรียนจีนในสยามประเทศที่ก่อให้เกิดกระแสนิยมการกีฬาในหมู่ชนชาวจีนเมืองไทยขึ้นอย่างสูง มีการจัดตั้งทีมบาสเกตบอลและทีมวอลเลย์บอลกันขึ้นดุจดอกเห็ดในฤดูฝน

“การกีฬาของชนชาวจีนในเมืองไทยนับวันก็ยิ่งก้าวหน้าและเป็นที่นิยมแพร่หลายกว้างขวางมากขึ้นทุกที เมื่อประเทศจีนประกาศจัด “การกีฬาทั่วประเทศครั้งที่ 7” เริ่มตั้งแต่วันที่ 10 ตุลาคม 1937 (2480) ณ กรุงนานกิงและยินดีต้อนรับชาวจีนโพ้นทะเลจากประเทศต่างๆ ให้ส่งทีมกีฬาเข้าร่วมการแข่งขัน หอการค้าจีนและสำนักการค้าในกรุงเทพฯ จึงได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาทั่วประเทศจีน ดำเนินการคัดเลือกนักกีฬา...” (หน้า 313)

ในจำนวนนี้มีนักกีฬาบาสเกตบอลชื่อ หวางเจ้าหลิน ไช่เยียนสง หม่าซันซี และหม่าเฉิง เป็นต้น รวมอยู่ด้วยเมื่อกลับมา นักกีฬาฝีมือดีกลุ่มนี้ก็ได้ร่วมกับนักบาสชาวจีนในไทยจัดตั้ง “ทีมบาสเกตบอลฉนวนเฮย” ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2481 โดยการเล่นสนับสนุนของเงินโส่วหมิง (ตันชีวเม้ง ตระกูลหวังหลี ซึ่งเป็นประธานหอการค้าไทย-จีนสมัยนั้น)

ทีมบาสฉนวนเฮยนี้ได้ถ่ายทอดไปร่วมทุกการแข่งขันการกุศลเพื่อหารายได้ช่วยชาติ ตามเมืองต่างๆ ในสิงคโปร์และมาลายา นับเป็นทีมบาสทีมแรกของชนชาวจีนในเมืองไทยที่เดินทางไปแข่งขันยังต่างแดน ได้แข่งขันรวม 14 รอบ ชนะ 12 ครั้ง แพ้ 2 ครั้ง

เป็นผลงานอันน่าประทับใจ เป็นหน้าประวัติศาสตร์อันรุ่งโรจน์หน้าหนึ่งของวงการกีฬาชนชาวจีนในไทย” (หน้า 314-315)

อาจกล่าวได้ว่า ประเทศจีนใช้กลยุทธ์ด้านการกีฬาสร้างความปรองดองระหว่างชนชาวจีนที่ตอนนั้นกระจัดกระจายไปตั้งรกรากอยู่ในหลายประเทศแล้ว นอกเหนือจากสร้างความแข็งแกร่งให้ร่างกายเยาวชนของเขาแล้ว ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจเป็นพิเศษว่า

“แสดงว่ามาตรฐานบาสเกตบอลชายของสังคมชนชาวจีนในเมืองไทยยุคนั้น ไล่ทันมาตรฐานระดับชาติของเมืองจีน และนับเป็นทีมอันดับหนึ่งในภูมิภาคอุษาคเนย์ทีเดียว กล่าวจบบทนี้ได้ว่า “เริ่มจากทศวรรษ 1930 (2473) เป็นต้นมา การกีฬาชนจีนในไทยพัฒนาเร็ววิวัฒนาการมาแรงฝีมือดี เป็นที่หนึ่งทั่วแดนอุษาคเนย์” (หน้า 315)

ชะตากรรมชาวจีนและลูกหลานในดินแดนอุษาคเนย์ จากทศวรรษเมื่อ พ.ศ. 2525

“ดินแดนอินโดจีนและอุษาคเนย์เป็นแหล่งที่มีชาวจีนพำนักอาศัยอยู่มากที่สุด อาณาบริเวณอันกว้างใหญ่นี้ ใน 30 กว่าปีที่ผ่านมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ในระหว่างกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ ชาวจีนและพวกลูกหลานเชื้อสายจีนจำนวนกว่า 10 ล้านคน บ้างได้รับผลประโยชน์ บ้างได้รับความสูญเสีย ผู้ที่อยู่ในประเทศไทยกับสิงคโปร์ นับว่าเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ในเมืองไทย ชาวจีนและลูกหลานเชื้อสายจีนจำนวนหลายล้านคนกว่าร้อยละ 90 ได้รับสัญชาติเป็นคนไทย ร่วมรับประโยชน์จากความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและมีชีวิตอย่างสงบสุขเคียงข้างคนไทย ทั้งนี้เป็นเพราะนโยบายที่เปิดกว้างและชาตินิยมของรัฐบาลไทยด้วย ส่วนชาวจีนในสิงคโปร์ 2 ล้านคนได้กลายเป็นเจ้าของสาธารณรัฐสิงคโปร์ ใช้ชีวิตได้อย่างสงบสุขและมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงที่สุดในภูมิภาคอุษาคเนย์ ส่วนประเทศที่ชาวจีนถูกรังควานมากที่สุดก็คือเวียดนามและกัมพูชา...ส่วนอินโดนีเซียก็ได้ดำเนินนโยบายกีดกันชาวจีนในปี 1967 เพราะหวั่นวิตกที่มีฐานเศรษฐกิจและพลังแฝงที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ปัจจุบันจึงยังมีชาวจีนและคนเชื้อสายจีนจำนวนหลายล้านคนใช้ชีวิตอยู่ในอินโดนีเซีย...ชาวมลายูกับชาวจีนเคยเกิดการกระทบกระทั่งกัน โชคดีที่ชนชั้นผู้นำสามารถจัดการปัญหาได้อย่างชาญฉลาด ปัจจุบันต่างสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ใช้ชีวิตที่ติงามพอสสมควรอยู่ด้วยกัน” (หน้า 490-491)

แต่ว่าที่ชาวจีนในไทยจะสามารถ “ร่วมรับประโยชน์จากความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและมีชีวิตอย่างสงบสุขเคียงข้างคนไทย” ได้นั้นก็มีสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายดายนัก เพราะหากเทียบจีนขึ้นตั้งหรือจีนอพยพมาเมืองไทยเมื่อกว่าร้อยปีมาแล้วก็ไม่ต่างจากแรงงานต่างด้าวในยุคนี้มากนัก ดังนั้นคุณสมบัติที่ต้องอดออม อดทน อดกลั้นของชาวจีนจึงมีสิ่งที่จะกล่าวลอยๆ ในดินแดนประเทศไทย กอปรกับช่องว่างที่ชาวจีนสามารถเดินทางไปเป็นแรงงานได้ทั่วราชอาณาจักรสยาม สิ่งสำคัญคือการที่ดินแดนสยามใช้นโยบาย “เอกอัครศาสนูปถัมภก” ที่ทำให้ทุกชนชาติรวมทั้งชาวจีน

ไม่ถูกรังเกียจ หน้าซ้ำในเวลาต่อมายังสามารถเปลี่ยนมาใช้นามสกุลแบบไทยๆ ได้ตามนโยบาย (กลม) กลืนชาติของรัฐบาลไทย สิ่งที่น่าสนใจคือภาษาไทยแบบบาลีสันสกฤตก็เปิดทางให้มีการสร้างนามสกุลแบบไทยๆ ขึ้นๆ อย่างสร้างสรรค์และเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนชาติใดในโลก มีชื่อฝรั่งนามสกุลจีนแบบที่พบในสิงคโปร์มาเลย เช่น ริชาร์ด จวง, แอนนา หว่อง เป็นต้น นามสกุลยาวๆ และไพเราะของคนไทยเชื้อสายจีนจึงจัดเป็นประติมากรรมใหม่ทางภาษาไทยอีกแขนงหนึ่งที่นักศึกษายังยั้ง

การได้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับสายสัมพันธ์วัฒนธรรมไทย-จีนย่อมเป็นการน่ายินดีในหนังสือเล่มหนาที่หนักแน่นไปด้วยสาระความรู้เช่นนี้ ดังนั้นเมื่อจับอ่านครั้งแรกจึงเกิดภาวะที่เรียกว่าอ่านอย่างกระหายใคร่รู้ พลิกไปพลิกไปอย่างเพลิดเพลินจนเกือบจะครึ่งเล่ม จนรู้สึกเมื่อยร่างกายและสายตาจึงละวางไปก่อน สิ่งหนึ่งคงเป็นเหตุผลส่วนตัวที่อยากสัมผัสรับรู้เรื่องราวของพ่อ ผู้เป็นจีนอพยพรุ่นก่อนสงคราม เพราะพ่อจากไปช่วงเดียวกับที่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งตอนนั้นผู้วิจารณ์ยังเยาว์วัยมาก เรื่องราวที่อ่านจึงเชื่อมโยงไปถึงเหตุการณ์ที่พ่อประสบในเมืองไทย เสมือนสิ่งชดเชยความคิดถึง

นักวิจัยหรือผู้สนใจ “จีนศึกษา” หรือนักลงทุนในอาเซียน ควรอ่านหนังสือเล่มนี้

คำนิยมของ เลิศชื่อเสียง (ประธานกองทุนสวัสดิการนักหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย) ที่กล่าวอย่างกระชับได้ใจความสำคัญว่า ข้อเขียนนี้จะเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการสำหรับนักศึกษา หรือผู้ใฝ่วิจัยเกี่ยวกับจีนศึกษาในอุษาคเนย์และในประเทศไทย อีกชั้นหนึ่ง

“ข้อเขียนของท่านเป็นการเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นพร้อมให้ทัศนวิจารณ์อย่างมีหลักการ ท่านเขียนเรื่องราวที่สลับซับซ้อนด้วยภาษาที่อ่านง่าย มีชีวิตชีวน่าติดตาม ทำให้ข้อเขียนของท่านได้รับความนิยมชมชื่นจากผู้ติดตามอ่านบนหน้าหนังสือพิมพ์ ข้อเขียนของท่านนั้นมีความสูงในหลายๆ ด้านเป็นเสมือนทั้งสารคดีท่องเที่ยว ทั้งยังมีคุณค่าในฐานะของบันทึกประวัติศาสตร์เหมาะแก่การใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงของนักศึกษา นักวิจัยเรื่องราวของสังคมชาวจีนโพ้นทะเลในภูมิภาคอุษาคเนย์ สำหรับผู้อ่านที่เป็นชาวจีนโพ้นทะเลเองแล้ว ข้อเขียนชุดนี้จะช่วยให้สามารถเข้าใจสภาพความเป็นอยู่และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบตัวในช่วงเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา และสำหรับผู้อ่านที่เป็นชาวจีนในประเทศไทย หนังสือเล่มนี้ก็ช่วยให้เห็นถึงภาพแห่งการต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด และเพื่อการสร้างหลักประกันที่ชาวจีนโพ้นทะเลประสบพบผ่าน ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ยากลำบาก จนถึงขั้นโหดร้ายในหลายๆ กรณี ตลอดจนจะได้เห็นถึงกลวิธีที่ชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส และดัตช์ใช้ในการควบคุมปกครองอาณานิคมของตน มาจนถึงประวัติศาสตร์แห่งการต้องยินยอมปลดปล่อยให้เอกราชแก่อาณานิคมของพวกเขา” (หน้า 21)

นอกจากนักวิชาการหรือนักลงทุนที่ควรอ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว สำหรับผู้อ่านที่มีบุพการีหรือญาติสูงวัยชาวจีนหรือชาวไทย

เชื้อสายจีน ก็สมควรอย่างยิ่งที่จะอ่านให้ผู้อาวุโสเหล่านี้ได้ฟัง เพราะเรื่องเก่าๆ ย่อมช่วยจรรโลงอารมณ์ของท่านให้แจ่มใส ได้รู้พ้นจากหลากหลายเหตุการณ์ที่เคยผ่านพบและมีประสบการณ์ ซึ่งบางเหตุการณ์อาจเลือนหายไปจากความทรงจำของท่านแล้ว การสะกิดเตือนน่าจะทำให้ระบบประสาทฟื้นฟูขึ้นหรือเราก็อาจได้รับคำวิจารณ์ถกเถียงตามมา จากการ “ร่วมเหตุการณ์นั้นๆ” ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองทั้งในมุมลบและมุมบวก เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังคือรุ่นเราและรุ่นต่อไป สิ่งสำคัญคือยังเป็นการสืบสานวัฒนธรรมการอ่านหนังสือให้คุณยายฟังตามจารีตนิยมยุคก่อนของสังคมไทย-จีนอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

สำหรับการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป

1. เพิ่มแผนที่กรุงเทพฯ และแผนที่อุษาคเนย์ ที่อ้างอิงในหนังสือ
2. ราคาทองคำ หรือตัวเลขค่าครองชีพในยุคที่พูดถึง

เอกสารอ้างอิง

- [1] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ.(2505). พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ.2440 เล่ม 1. องค์การค้าของคุรุสภา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- [2] โบตัน (นามปากกา). (2514). จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ไทยสัมพันธ์.
- [3] เฉิน เซ้า หวุน.สุนทรี ดันตระกูลโรจน์, ผู้แปล. (2541). ณ ทับกบ ป่านหลูเต๋ยม. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสัน เพรส.
- [4] ประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธี ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ (สัมภาษณ์ วันที่ 28 กันยายน 2555)
- [5] Google วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (สืบค้นวันที่ 28 กันยายน 2555) อ้างอิงจาก อาหารมุสลิม. 2547: กรุงเทพฯ : แสงแดด.
- [6] ลา ลูแบร์.สันต์ ท.โกมลบุตร, ผู้แปล.(2510). จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1.กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตน์.